„ЗАСТАВА“ излази редовно: средом, петком и недељом, а по потреби и уторником.

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:
на целу годину . . . . . 12 фор.
на по године . . . . . 6 „
на четврт године . . . . . 3 „
на један месец . . . . . 1 „
За Србију:
(у сребру.)
На годину 120 гроша, на пола године 60 гр.
На четврт године 30 гроша чарш.

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по 6 новч. од сваке врсте оваких ситних слова, а за жиг сеплаћа по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а предплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ“ у Нови Сад, у дунавској улици.
РУКОПИСИ не враћају се натраг.

Поједини бројеви листа у месту могу се добити по 10 нов. у трговини Љ. Стефановића и браће М. Поповића код „црвене руже“

БРОЈ 77. У НОВОМЕ САДУ, У ПЕТАК 21. МАЈА (2. ЈУНА) 1876. ГОДИНА XI.

ТЕЛЕГРАМ „ЗАСТАВИ.“

Београд 19. маја. Овде пуче глас да је султан збачен а за султана проглашен синовац Мурад, јуче министарски савет.

„БРАТУ БРАТ, А ТУРЧИНУ РАТ!“

Овако је један народни посланик записао поред свог имена, кад је оно летос у тајној седници народне скупштине у Крагујевцу својеручним уписом имена гласано на питање о рату и миру с Турском.

Што је било далеко, од тога сад само неколико дана деле народ српски. За чим је српски народ од Косова пет стотина година чезнуо, рад чега су и наши праоци овамо дошли, на што се Србија последњи година спремала — то је сад близу. Рат Србије, српског народа с Турском сад је „на видику.“

Има истина још две ствари, које ваља да дођу у ред, једна политичне, друга финансијске природе — али ако Лазина клетва не лежи још и сад на српству, то се уздамо, да ће прву родољубље Србије и Црне Горе, другу пожртвовање народа српског најскорије у ред довести.

На Србији је оглашивати „Турчину рат“ а на народу је српском и ван Србије, у том рату бити: „брату брат.“

Ми смо досад подстицали и преклињали кнезове и владе српске. Сад нам је једну рећи народу српском. И досад смо истина у народу подстицали родољубље, разгревали смо пламен „братства брату“ но ипак нисмо имали тврђег основа, и сигурног маха, да у народу искру братског саучешћа разгоремо до пламена одушевљења и пожртвовања.

Ствар се од десет месеци дана протезала и развлачила; огањ првог одушевлења гашен је и скоро угашен ватрогасом дипломатисања; у народу је и с једне и с друге стране слабила вера и нада, да ће Србија и Црна Гора заратити с Турском, и ми немогосмо узети на се одговорност за посљедице обмануте вере, осујећене наде.

Сад су пак таке „прилике на небу Србије,“ да се са поуздањем може рећи да је рат Србије с Турском известан — извеснији, него икад.

Дође земан — са гробова косовских јунака продире кроз српски народ Лазина клетва:

„Ко не дође на бој на Косово“ и т. д.

Треба ли много речи?

Треба ли да млого опомињемо Србина на то, шта му је дужност, кад куца озбиљни, одсудни час?

Шта треба Србија у рату?

Треба што више војске. И веће државе војевале су за цел, за коју се Србија у рат упушта, и ипак им је свака добровољна помоћ са стране, нарочито од сродне браће добродошла била. У Италији, и у самој Француској војевале су добровољничке чете или легије. Не говоримо о онима, и онима, које заклетва веже за државну службу и заставу, и који у обште у својој држави имају војничке дужности. Тима по државним законима неможемо говорити. Тима је властита савест најбољи саветник. Но и осим ти остаје довољно Србаља, којима је слободно следовати своме осећају и одазвати се гласу родољубља и на бојном пољу показати се „брату брат.“

Државне власти нису у том погледу на пут стајале својим грађанима, који спрам ње саме не стоје у позитивној војничкој обвези. Они немају над животом грађана толико права, и моћи, да им и ван обвезе оне прече, да живот свој ван државе заложе за више човечанске цели за цели људске слободе, а нарочито кад се то тиче слободе хришћански народа противу Турчина, који је увек био непријатељ како хришћанству тако и људској слободи, култури, просвети. Наши су праоци од предака владајуће династије изрично на ту цел овамо позвани да војују противу Турака, да помогну Турчина победити, и своју стару постојбину ослободити. Нема дакле разлога, то пречити њиним потомцима, који не стоје под особеном и позитивном обвезом.

И из Далмације, и из прекодунавске крајине бивше беше добровољника. Ено и Андраши рече у делегацији: да прелазак добровољаца за границе има ту добру страну, што ће од таки живаља бити више мира у овој држави. Премда и без тог нико не иде на немир у овој држави, то ипак немамо ништа противу тога, да државне власти ма из Андрашијевог разлога ако не допуштају, оно пропуштају, или кроз прсте гледе, да свој своме на помоћи буде, да се Србин покаже „брату брат“. Много је којешта писано остало „на папиру“, па може и онда, кад се тиче ослобођења страдајући народа од Турака, против који су наши предци војевали за ослобођење и ове наше државе.

Ми би именом жртава наши праотаца могли захтевати, да ова држава потомцима њиним тиме зајам врати, што би и сама званично делотворно помогла нашој страдајућој браћи у ослобођењу од Турака — али то не тражимо, задовољавамо се с тиме, да се добровољној помоћи сметње не праве, границе не затварају, да се она „благонаклоњена неутралност,“ која је по Андрашији према Турској обдржана, у рату Србије према Турској обдржава спрам Србије, јер борба Србије, неће бити „устанак поданика,“ него „рат“ у правоме смислу речи, рат и ако вазалске, али ипак — државе противу државе.

Тиме би ова монархија, а нарочито Угарска стекла симпатије код хришћански народа на балканском полуотоку у обште у Србији особено, а и одношаји овостраног српског народа спрам Угарске узели би и ако не други правац, оно блажији вид, и мирнији ток.

Међу тим на Србима је, да се покажу „брату брат,“ па ма то коме и немило, или неправо било, па ма то поједине стало не само замерке, него и друге неприлике, јер где је „стабло српства“ с оне стране Саве и Уне у опасности, где је будућност тога стабла на коцки, где се ради о „бићу и небићу српства, ту презати од сенке, зазирати од баука, чувати „сваку длаку на глави“ — било би не само крајњи кукавичлук, него и подло издајство српства.

Но ствар има и другу страну. Ако се и кад се ослободи Босна, и Стара Србија, биће, особито у последњој, из које су и наши праоци дошли, и коју су Арбанаси населили, доста земље, и сваки би војник, који би се онде настанити хтео, не само ради награде, него и у интересу државе добио довољно земље за населбину. Државна власт као што неможе пречити, да се људи који немају довољно земље или заслуге, на друге стране расељавају, тако неможе пречити раселење у Србију, Босну, Стару Србију, и што ко хоће да за то и своју главу, свој живот залаже, то је његова ствар. Венкхајм је и онако казао: „коме није право нека се сели,“ сад дакле нема разлога, тако селење спречавати само за то, што услед тога може и која турска глава пасти.

Друго је што треба: новац. У том погледу треба такође помоћи Србији. Непријатељи Србије, или рата Србије с Турском отештаваху склоп спољашњег зајма. Било је у томе и неспретности, Влада се на последку по закључењу скупштине обратила на народ у Србији, добровољним зајмом. У Србији ће се „добра воља“ моћи поострити, допунити, или заменити које препоруком, које поруком, које и самом „блажијом или строжијом пресијом“ — али у другим крајевима српства, све стоји до саме „добре воље“. Тој доброј вољи нико, па ни државна власт не може на пут стати. Сваки са својим новцем може слободно разполагати.

Ова држава није, нити ће бити са Србијом у непријатељству, а најмање у онаком, где се грађанину у грех, или још и у преступ или злочин уписивати може, ако би Србији новчано помогао. Срби дакле с ове стране могу безазорно, и безопасно Србији новцем у помоћ притећи. То је нарочито родољубива дужност они, који било по позитивним одношајима својим, било по породичним околностима, или личним својствима својим нису у стању војевати. Којима стање допушта, од они ће како родољубље, тако и светиња ствари захтевати да извесну суму и поклоне. Али како овима, тако и свима другима дат је на руку начин, да ствари помогну и без свога губитка. Србија је расписала државни зајам на обвезнице, и тако смањене — од 50 дин. = 20 ф. а. вр. — да и сиромашнији у томе учествовати могу. Наравно да ко је имућнији или богатији може, и треба да узме више и много таки обвезница. Оваке обвезнице узимати односно на њу новце своје позајмити, слободно је свакоме. Ако оне не буду на берзи „котиране““, т. ј. ако на берзи неузимају курза, то јим неодузима ни вредност, ни течај — циркулацију — у друштвеном кругу. Истина, да је сад свуда оскудица на готовом новцу, и да је оскудица и на самој привреди, и заслузи — али кад је реч о „бићу и небићу“ српства онда се сви извори отворити морају. Који немају готовине, нека употребе, а по нужди и исцрпе свој кредит.

Могу се више њи у групе сложити, да солидарно нађу кредита, или да имућним Србима даду јамства, залоге, или другог темеља, да јим позајме или кредит отворе. Ваља потражити средства, и начине, који можда нама нападају на ум, и желили би, да стручнији људи те начине на јавност изнесу. Ваља да напрегнемо све силе наше, да помогнемо оним средством, које се никако неможе забранити. Можда ће и то бити коме немило, или криво — али сад није време, тима угађати; ко и у томе сметње прави, или какве пресије, или претње чини, тај је не само непријатељ српства, него и измет људски, и тога речи, и претње не треба ни подашта узети; ако је пак Србин, ваља га јавно жигосати као изрода и издајника српског, свуда и на сваком месту на њега пружати прст презрења и гнушања.

Треће је што треба: сваковрсна средства за рањенике болеснике. Ако се у томе погледу досад због даљине бојнога поља није довољно рада развило, то сад треба да се развије у највећој мери, у највишем ступњу. Друштво „црвенога крста“ у Београду означило је, какви средстава, завоја, одела, и т. д. треба.

Ту би особито лекари наши позвани били, да потребна упутства даду. Српкињама је родољубива дужност да се у друштвеним групама, и свака појединце за то заузму.

А ко треба у свему томе да предњачи? Ко да подстиче, одушевљава, упућује, удружује? Ко други, него тако названа „омладина српска?“

Било је песама и певања, збора и говора, жеље и чежње — ево је куцнуо час дела! Оће ли се омладина и на делу показати на мегдану? Хоће ли она подстицати народ, браћу и сестре српске до оног ступња пожртвовања, до оног виса одушевлења, на коме треба да у оваком озбиљном, кобном, одсудном времену буде сваки Србин, који је „брату брат“?

Видићемо.

Тешко свима, ако тако не буде.

Доста се певало:

„Брат с братом, род с родом,
Руши сваку незгоду.“

Сад треба то и на делу показати — без зазора и страха.

Узвик Србије: „Турчину рат“ — треба у свима горама и долинама српским да одјекне делотворним одзивом: „брату смо брат“!

ПОЛИТИЧНИ ПРЕГЛЕД.

Велико спорно питање све се више помучава. Вести о кретању ратних оклопничких флота, жесток дипломатски спор, нерасположај европске берзе, најразноличније политичне комбинације — све то скупа представља слику, која не навешћује мир међу народима.

„Бечки Тагблат“ има овај извешај из Пеште о политичној ситуацији: „Политични обзор облачи се непрестано више и више. С дана на дан са стрепњом се изгледа вест, да је Србија ударила, а свак знаде, да се тада ни Црна Гора неби могла више задржати. На тај начин могу изненадни догађаји сасма одстранити дејство, које савезне силе очекују можда од заједничке „споменице,“ или се може и то да догоди, да се догађаји пре збуду, но што могуће буде, да споменица преда. Предати се требала већ 27. маја, али као да се још надало, да ће се доћи до споразума с Енглеском, и ако изјаве енглеског посланика ни најмање нису оправдавале таку наду.

Тако су заступници велесила у Цариграду 29 маја телеграфично упућени, да значајно писмено тројице савезника султану 30 маја предаду. То се неће збити у колективној аудијенцији, заступници велесила на турском двору поднеће султану сваки за себе у споменици изложене предлоге својих влада. Овде се необмањују никако у погледу резултата тих корака, од како се Енглеска одвојила. Полузванично су већ извештени, како ће се султан владати према споменици; зна се већ, да ће Турска тражити нека јемства за одржање мира, која савезне силе нису у стању дати, односно осигурати.

Заузеће се дакле исчекујући положај и посматраће се, како ће се ствари удесити и развити. Дође ли, да се одпочну непријатељства између Србије и Црне Горе с једне стране и Турске с друге, то ће се „мирно“ гледати та борба до излазка једне одсудне битке и онда ће се покушати, да се споразуме за даље кораке, који ће се учинити. За тај случај овако ми обележавају аустријску политику: „Никад се није превиђало, да интереси Аустрије нису једне природе с интересима Русије. Досадања тежња аустријске владе била је дакле на то управљена, да се Русија на то приволе, да предходно подчини савезу своје засебне интересе. Ако се пак „неочекиваним“ догађајима створи нова ситуација и становниште се покрене, онда би наравно задатак аустријске владе морао бити, „да се нужно учини, да се не ослаби Аустрија каквим ојачањем које велесиле“. То је доста јасно и опредељено и по томе се може на праву меру свести вредност изјава, које је дао гроф Андраши у одборима и пленуму о мети политике аустријске владе.

По уверавању грофа Андрашија удесило се у Берлину, да се споразумевају „од случаја до случаја,“ како ће пак испасти то „споразумевање“ кад наступе евентуалности, које се већ данас показују у суморним потезима, то се сад по данашњем стању ствари немогу ни саме слутње наговестити.“

Ситуација је у толико траљавија, што из Цариграда такође допиру вести, које су кадре испрекрштати све досадање планове савезничке. Револуција, од које се зебло, да ће нагонити султана да захвали на престолу, као да је већ наступила. Из Београда нам брзојављају, да је тамо пукао глас о захвали Абдул-Азиса у корист синовца свог Мурата. Обистини ли се иста вест, то су недогледне посљедице у погледу држања европске дипломације према Турској и обратно. Свакако се српски народ може надати, да ће под Муратом ускрснути српска велика држава на балканском полуотоку, која је угинула, кад је српска мишица одправила на други свет Мурата султана на Косовом пољу.

Горе реченом листу јавља исти дописник, да су у Пешти зловољни на држање Енглеске, понајвише с тога, што никако нису могли посланика велике Британије наговорити, да наговести, какву би политику хтела његова влада на истоку, и што је већ и одпутовао, а није се никако могло доћи до каквог корака, који би водио зближењу. На тај начин незна се сад, шта ли носи најближи дан, шта ли можда најближи тренутак.

Жалосно би свакако било, ако те велике дипломате нису у напред предвиђале ту суморну ситуацију, која по својој неизвесности притискује свеколико јавно мнење европско.

Као прилог тој неизвесности навешћемо овде неке вести, што их има „Кел. Неп.“ из Београда о тамошњој ситуацији, и ако се не слаже с нашим поузданим извештајима. По томе се дописнику налази већ у штампи „проглас кнеза Милана на српски народ свију вероисповести у Босни и Херцеговине.“ Тиска се под строгим надзором, да се не би у јавности сазнало пре времена о садржају истог манифеста. — Даље се јавља истом листу, да се у Београду очекује ове недеље изасланик славенског друштва у Москви, који ће донети сто хиљада империjала као прву помоћ. Исто се друштво образовало тек у најновије доба и оно је дело Фађејева ђенерала. О Фађејеву се поговара, да ће ступити

у српску службу и да ће на граници Старе Србије управљати једном војском. — Игњатијев је веле, писао Ристићу, да само брзо отпочне, јер се може на то ослонити, да ће Русија одговорити позиву свом као славенска држава. По том је савету закључено, да српска војска пређе Дрину на Ивандан. Из Немачке се очекују лекари.

Бугарски устанак се шири. Усташи су опселе Сливно и потукли су Турке код Аврат-Алана. У близини Варне на обали црног мора, код Бургоса, дакле само шест сати далеко од Цариграда, 600 људи развили су усташку заставу.

СРПСКО-БУГАРСКИ УСТАНАК У ТУРСКОЈ.

У Небљусих 12. (24.) маја. Чули сте већем да се је и у овом крају т. ј. поред нас на турској страни једна усташка чета већ од неког времена под управом Стеве Маринковића сакупила.

Обећах вам у мом последњем допису, да ћу вам сваке новости у овом погледу које зачујем јавити. Но после се само мали сукоби догодише, и то особито код прелаза кукавне раје на ову страну, коју Турци до Уне прогонише, сјекоше и пљачкаше. Сваки пут су по неколико Турака погинули, јер су усташи превоз преко Уне, којег су сами начинили, само да прелаз сиротиње омогуће — добро чували, пак да небуду то урадили, бог сам знаде, колико би кукавног народа од турског крволоштва пропало било. Јуче око 3 сата по подне зачу се страшно пуцање уздуж Уне на један сахат дужине, а мало за тим пребјеже око 400 душа на нашу страну, те нам о турском насиљу и нечовјештву много којешта приповедаше, која све недела Турци на њима починише: како старце баке и нејаку дјечицу, који бјежати немогоше, сјекоше и комаде у Уну бацаше, а марву заробише и одагнаше итд. да се човеку управо згрозити мора. С наше стране ишло ie много народа до близу међе, те нам бјаше могуће много којешта видити. Турака било је са две стране, т. ј. од Бихаћа и Вакуфа а могло их је по прилици бити до 4000 са два барјака, међу којима и један табор редифе. Нама овостраним бијаше добар поглед, те смо и сваког паднувшег добро видити могли. Бој трајао је до близу ноћи, а пред ноћ видише се усташи са неколико турских глава на кољу, како се око барјака сакупљају. Усташи су имали врло добар положај, које се већ с тога судити може, да у свему боју није ни један погинуо, већ само један лако рањен, дочим је Турака као што нам бјегунци казаше 30 мртвих а много више рањених.

Сам вођа Стево Маринковић убио је с једнога мјеста 7 Турака, а четник Шпиро Тодоровић који је скупа с њим стајао 5. Од других четника изказао се је особито Марко Грујичић и Вучен Марјановић, но и други су си добро образ осветлали. Пред ноћ морадоше се Турци супрот њиховог толиког броја натраг повући, те једни окренуше прама Бихаћу, а други прама Вакуфу, одагнав са собом више стотина заробљене разне стоке. А народ под обраном усташа прелазио је читаву ноћ преко Уне, те се данас на нашу страну сели, а има их од прилике на 1000 душа. Код лађишта посјекли су Турци једног старца, једну баку, неколико деце и два пастира. Ужасно је то тако гледати кукајуће мајке за изгубљеном дјечицом од душманске руке. Тако једна јадиковаше, да јој је троје нејаке дјечице у планини остало, нити да може знати шта је од њих било, јер да су их Турци изненада напали. При овом призору не може човек да не уздахне и завапи: Боже докле ће то тако у средини просвећене Европе трајати! Кад ће сунце благо свето од слободе се родити?

По аустријским полузваничним листовима шири се устанак у Бугарској све већма. Осим других округа и берковички је са свим у рукама усташа. Између Мораве, Ниша и Софије има један крај кога Бугари називају „Суха планина" и који има за устанак врло згодан положај. Овај крај је побунио познати Илија. Најпосле је букнуо устанак с обе стране друма који води у Дренопољу и Рушчук! Комуникација са Рушчуком јако је у опасности и могла би са свим прекинута бити, да није валија рушчушки друм с већим кором посео. О последњим бојевима саопштавају се ове појединости. 4 (16) маја пође обрштар Хасан-беј противу Отлу-Кеја (близу Аврат-Алана) и удари на усташе, који су се баш организовали. Турака је било од прилике 6500 људи, а усташа још више. Али ови нису били своју организацију и оружање довршили. С тога буду сузбијени и морадоше се повући у гору. Други бој био је код Трнова у Балкану. Воловски је баш организовао чету од 900 људи из плевљанског округа. Ту га изненада нападне табор редовне војске, коју је потпомагало 1000 Черкеза. Усташи повуку се у брдо. Но Адил-паша је рђаво прошао. Он је добио заповест, да узме Аврат-Алан, где су се до 10.000 усташа опшанчили. 18 маја у јутру нападне он на ово место, али буде с великим губитком сузбијен. До сада су Турци још једнако господари овог утврђеног места. Абдул-паша располагао је са 12.000 људи. Идућих дана по свој прилици ће борба око Аврат-Алана из нова распламтити се, јер Абдул-Керим-паша по сваку цену ову варош хоће да у своју власт задобије.

ПРЕГЛЕД НОВИНА.

„Франкф. цајтунг" говорећи о томе, како је јевропска конференција цел француској, а можда и руској политици наваља, шта је о томе „један француски дописник" „Тајмсу" писао. Тај дописник вели: „Што се тиче примања или одбијања француског предлога за конференцију, то данас да богме није о томе ништа познато, али тако је очевидно, да је нужно таки покушај учинити, да многи разборити људи мисле, да ће се то усвојити. Нешто се мора урадити и врло је нуждан општи договор ма и само за то, да се Јевропи даде доказ, да се заиста жели, да се крај учини узнемирењу, које источно питање проузрокује." Ако, вели даље „Франкф: Цајт." људски расудимо значај овог саопштења, које очевидно из кругова француске владе пониче, то се види, да и Француска берлински меморандум, ма да је брзо пристала уза њ, за трошан сматра и ради на томе, да се састане нова конференција, са „новим групама," којих се гроф Андрашија тако јако боји. Међутим су усташи питање о примирију, ради којег је по француском мишљењу, требало сазвати јевропску конференцију, на свој начин решили, принудив Турке да се са крвавим главама врну у Гацко. Положај као да је енглеском одлуком знатно променио се. Енглеска је, као што „Тајмс" каже у чланку, коме се не може доста пажње поклонити, изјавила у своме одговору на берлинске предлоге, да су три силе, ма да признају, да још увек на основу андрашијиних реформа преговарају, фактички (збиља) опредељења истих напустиле и да својим неправедљивим захтевима показују, да нису више непристране посреднице. Изјава три силе, да се морају нова средства предузети, ако садањи програм остане без успеха, само је кадра, да тврдокорност и противлење изазове код оних, којима је стало до продужења борбе. Ови аргументи (докази) додаје енглески лист, тако су прости и јасни, да ово састављање споменице искусним државницима, какви су били скупљени у Берлину само се може растумачити том околности, што је био компромис (поравнање) између врло различитих назора. После, вели исти лист („Тајмс") од речи до речи:

„Нека приговори Енглеске не задрже друге силе, али ипак они слабе и скоро уништавају утицај њине дипломације. Нота, коју шест сила потпомажу, са свим је друга ствар, него ли нота, коју је једна од њих с разлозима одбила, који могу порти уштедити шиљање депеше. У осталом има знакова, да непристајање британске владе неће бити само у Цариграду од утицаја. Земља, која је у источним стварима с нашом врло тесно скопчана, није од пет година терала никакву политику. Француска влада одмах је усвојила андрашијину ноту и пристала је сада без заустезања на берлинску споменицу.

У оба случаја стало је ту више до пасивног пристајања, као да би Француска хтела да изјави да јој најновији ударци забрањују мешање у турске послове. Влада ту мудро ради, али публика се наравно забавља са овим великим спољњим питањем и свест будеће се снаге даје желети, да се глас Француске опет чује. У овом су тренутку наклоњени да мисле, да је влада пренаглила, пристајући на план, који није могла ни проучити. Можда и сама влада ово осећа, па се не би противила, кад би јој се дала прилика, да своје пристајање разјасни у смислу, из кога би се видело, да се она баш не слаже апсолутно са три царске силе. Трећа западна сила, Италија, тешко да може имати политику или цел, која би се јако разликовала од оне, за којом иде Француска и Енглеска. Можемо себи представити, да ове силе долазе до уверења, да тројецарско руковођење ствари није постигло признату цел и да је, по свој прилици неће ни постићи. Доста је јасно, да је берлински план, са или без потпоре Енглеске безуспешан и да за посљедицу мора имати други план. Публика у Француској и Италији сигурно ће се питати, да ли мора покорно сљедовати вођењу три цара, који своје намере и коначне мере не знају или таје. Кад је берлински пројект (предлог) безуспешан, хоће ли познији или најпознији имати успеха? Пристајање уз две ноте, које су дошле једна за другом, доста је за учтивост и за међународну дужност. Ако и овај пројект буде безуспешан или ако фиаско (пропадање) му у напред несумњиво буде, то јевропске владе, којима је стало до мира на истоку, имају права да захтевају од руског цара и од савезника му, да јасно обележе цел своје политике и тачан ред ствари, који хоће да успоставе у побуњеним провинцијама.

Јасно је, да карактер овог уређења влада целим спорним питањем. Успешна акција шест сила није могућа, докле нема успешног споразумлења о цели, за којом се иде, а ово се може само постићи, ако се сви сложе о темељу реда, који би се имао из нова створити. Сада је ствар нејасна, што је последица конвенцијоналне (уговорне) и мистеријозне (тајанствене) дипломације. Сваки знаде, да ове силе не мисле оно, што кажу, или не кажу што мисле, нити на видик износе, какав ће крај бити. Оба највећма интересована суседа султанова, руковођена частољубљем и страхом, пуштају да жалосни сукоб и даље траје у нади, да ће какав догађај исти њима у прилог обрнути. Трећем учеснику конференције можда је будућност јасна, али му је интерес у турским стварима мањи, него ли интерес у војничким савезницима. При свој мржњи противу Турака као народа ипак би Немци по свој прилици били задовољни, кад би држава султанова опстала, када би била алтернатива увеличавање северног му суседа. Али једва да ће се моћи избећи нека попустљивост према политици руског цара у данашњем положају света."

ПРАВИЛА О СРПСКОМ НАРОДНОМ ЗАЈМУ ОД ГОДИНЕ 1876.

1 На основу законодавне одлуке од 19. Јануара, 1876, министар финансије разписује *српски народни зајам од дванајест милиона (12.000.000) динара.*

2 Српски народни зајам узима се на *државне обвезнице*, које издаје министар финансије.

3 Свака државна обвезница гласи на *педесет (50) динара.*

Позајмљена *главнина* има се у пуној вредности вратити повериоцима за пет (5) година, рачунајући од 1. јула 1876.

Но држава задржава право, да зајам врати и пре тога рока. Само у том случају она је дужна, да на 6 месеци унапред обзнани начин и место отплате.

4. На зајам, који се узме на државне обвезнице, плаћа држава српска *осам на сто* (8%) *камате* (интереса) на годину.

За прву годину камате ће се платити на крају године а то 1. јула 1877, а за даље године после сваких шест месеци, и то 1. јануара и 1. јула.

Камата се плаћа на упутнице, које се зову *каматне упутнице* (купони), и које су уз сваку обвезницу спремљене.

5. И камату и главнину исплаћиваће државним повериоцима државне благајне.

6. Сума за исплаћивање камате улази у буџет државних расхода; а отплата главнине уредиће се особеним законом.

7. Државне обвезнице и њихове каматне упутнице издају се по обрасцима, који ће се у своје време обзнанити. Њих потписује министар финансије, начелник главног казначејства и књиговођа.

8. Новци на зајам примаће се на *привремене признанице*, које ће се печатаги по обрасцу, што се овде под ./' прилаже.

А чим државне обвезнице буду готове, оне ће се раздати државним повериоцима у замену за привремене признанице, које ће се тада у државну благајну повратити.

9. Државне обвезнице примају се у пуној вредности, која је у њима означена, као заменице новчаних јемства (кауција) и залога у свима државним благајнама.

10. Зајам примаће се у звечећем новцу, па ће се у звечећем новцу и камата исплаћивати и главнина вратити.

Све монете, које су у течају, и које државне благајне по постојећој пореској тарифи примају, примаће се и за зајам по тој тарифи, па ће се тако и камата плаћати и главнина враћати.

11. Ради тачности и сигурности при изради државних обвезница одређује се *контролни одбор за израду државних обвезница*, а ради већег реда, тачности и прегледности даљег руковања са зајмом, указом је кнежевским заведено привремено одељење у министарству финансије с називом:

„Управа српског народног зајма."

12, Контролни одбор за израду државних обвезница састављен је из: 2 члана државног савета, које овај сам избере; 2 министра на расположењу или саветника у пензији, које министарски савет избере; 3 члана скупштинског одбора, које овај сам избере; 2 члана касацијоног суда, које овај сам избере; 2 виша званичника главне контроле, које она сама избере; 1 званичника из министарства финансије, кога министар финансије одреди.

Овај ће се одбор поделити у три под одбора, тако да у сваки пододбор дође где може по један члан од сваке категорије.

Да би се посао без прекидања вршити могао, пододбори ће се у контролисању рада одмењивати.

13. Артија, машине и сав други прибор за израду државних обвезница и каматних упутница држаће се под надзором контролног одбора.

14. Државне обвезнице могу се израђивати само у присуству једног од пододбора, и то кад је присутно непрекидно најмање три члана.

15. Сваки пододбор дужан је да води записник (протокол) о штампању државних обвезница и каматних упутница.

У своме записнику он треба да означи:

а., кад је справа за штампање узета, и да ли је она на месту чувања нађена у истом стању, у коме је ту и остављена.

б., кад је штампање започето, а кад је свршено.

в., колико је државних обвезница и упутница, и од ког до ког текућег броја наштампано, и који су бројеви искварени.

г., кад су оне и како управи зајма предане.

д., кад је и у ком је стању справа за штампање опет на место чувања остављена.

ђ., кад су и којим члановима одбора кључеви тога места предани.

Ако би који члан посумњао о уредности чувања справе за штампање, дужан је он своју сумњу одмах на протоколу изјавити.

Штампање државних обвезница и њиних каматних упутница не сме се започети, докле се таква изјава на протокол не узме; о чему ће одбор одмах министра финансије известити и од њега даље упуство очекивати.

17. Пошто се израде државне обвезнице, справе и остали прибор чуваће се у згради министарства финансије, а под затвором са три кључа; од којих ће један чувати министар финанције, други председник државног савета, а трећи један члан скупштинског одбора, кога одбор одреди до скупштине, а тад код једног члана скупштине, кога она одреди.

18 Што је наређено у погледу контролног одбора за израду државних обвезница и њихових упутница, то важи и за израду привремених признаница, у колико буде нужно, да се то и на ове примени.

ДОПИСИ.

Из Босне 14. маја. Ма колико да је умјереност и опрезност другарица мудрости, сестра правичности, мајка снаге и вођа к разлогу и крјепости, опет кукавичлук и млитавост не треба с умјерености и с опрезности бркати и сравњивати.

Неможе нико казати да нагло вршење сваке једном смишљене одлуке, јест неумјереност и неопрезност, јер тада сви славни мужеви и војводе никад не окрунише славом и побједом себе и своје.

И ако ни данас повјест незна казати, да ли Перси због холости, или млитавости или неопрезности, допустише великом Александру и његовој славодобитној војсци на 160 галија превести се преко Хелеспонта, и ако Александра и сами Парменион одвраћаше, да онако уморен с војском не прелази на ону страну ријеке Граника, ђе у најбољем реду преко стотину хиљада војске перзијске с најславнијим војводама чекаше Мацедонце, али то се зна, да Прси онако не би пропали да забранише прелазак, а нити Александар онако се прославио и толике заслуге цивилизацији човјечанства учинио, да не преплови валовити Граник и дубоки Хелеспонт.

Повуцимо паралелу између Прса, Александра и између Турака и Србаља: нема толико Турака колко бијаше Прса, а Менон, Арсит, Спитробат Розач и многи други, не бијаху гори од Абдул-Керима, Хусеин-Авни и Муктар-паше. А да српски соколови и њиове војводе нијесу гори јунаци од Александрових, па и ако се не зову Парменони, Филоти, Каланти и Касандри, о том се је и до сад савколики свјет увјерио, а да и не говоримо о оним јунацима и војводама, који још у крв угазили нијесу.

Нико већ оклевање Србије и Црне Горе, опрезности назвати неможе и несмије, и иза берлинске конференције, јер и ако је по резултату равна дубровачко суторинској, али је по врјемену и много сретнија по нашу ствар. Могло би се рећи да је од бога у то врјеме наручена, кад Турци и саме конзуле-представнике суверене власти највећих народа мученичком и звјерском смрти смлаћују, и кад браћа Бугари разиграше крваво и осветничко коло.

Придајмо и прислонимо уз ово и најновији поступак великог везира: *објаву рата свој Јевропи, с дерањем султановог фермана и Андрашијеве ноте,* онда куд боље вријеме да изчекујемо?

Кад умјетност на тој висини стоји, с увом и дух и срце забавља и облагорођава, онда јој није допуштено и надаље се пети.

Ако Србија и Црна Гора или кнез Милан и Никола још боље згоде, него су ове очекују, онда ће дочекати срамотну погибију своју и свог народа. Али до тог неће моћи доћи, ми смо подпуно убеђени те ово и нерекосмо, што сумњамо у брзу помоћ браће из Србије и Црне Горе, него да покажемо, да је сад или никад наше вријеме. За оне који не би знали, кад је и како је нови велики везир — *по скроjеном плану* — султанов ферман о реформама и андрашијеву ноту подерао и комаде бацио у очи представницима велесила, нека знају: да је јуче дошла велика депеша од великог везира Ружди-паше, валији босанском Ибраим-паши, *„да се опет све на старо враћа и да одма опет десетину продаје закупницима."*

Кад је депеша на суду прочитана и обнародована рекао је Ајдар-ефендија: *„сад смо сви у ватри."* Ми не вјерујемо, да ће се ово пророштво честитог паше ефендије испунити у најширем обиму. А да се сав балкан одма запали, и да му се пламен по свем свјету види, ми то и желимо и оћемо. Да не би наш свјет на нас пожалио, е му не казасмо првог војводу и говорника свјета, ево вам улажемо овде говор Муктар-паше и депешу великог везира, с којим му је ту славну побједу честитао. Увјек тако побјеђавао као до сад и ми велимо. Ово који дан Муктар опет креће с војском у Дугу крваву, да пронесе у Никшић рану. Надајсе се добром гласу.

К—ић Из Срема. И нехотице морам узети перо у руке да тешкој бољи одушке дам, која боља не само мене него и цео српски народ мучи и кињи. А то је боља кад погледам на данашњу тако названу културну и цивилизовану Европу, како се титра са оним народом који је до данаске толико крви пролио, да би из ње читаво море могло бити по којем би аустријске, руске, енглеске итд. морске галије пловити могле по целом свету. То би се море могло назвати „српско крваво море".

Да лепог имена у српској историји!

Ој Европо, и теби то није доста, није ти доста да помислиш „е много је и премного за јадне Србе и време је једном да и њима сине сунце слободе и да их обасјају зраци правде и човечног живота.“

Ал шта ти хајеш за Србе! За Србе неје слобода, за њих је ропство донде, док и једног Срба свету траје!

О, ти се вараш, моја цивилизована Европо! и то јако се вараш! — Та зар Срби нису људи као и остали народи, или су ваљда Срби горски зверови и дивјаци?

Да, да, тако ти држиш моја културна Европо! — Или се можда моја Европо плашиш духа Душановог, Марковог и осталих српских јунака?

Но, небој се, та те сумња мимоићи неће. — Велики и мали духови, који у меканим и свиленим наслоњачама седе пред зеленим столом, ударају самртним звонцетом да им се мир и њихово пировање не узнемирује. Па ипак поред свега тога, што они траже мир и насладу — приближује се бура на источном небу и даје знак Европи да је дошло време, где се спрема *велики преображај* а то *„слобода место робства“*.

Последња епоха хришћанске комете, која је из азијатске царевине више пута срч и живот цедила; сада се је опет указала на плавом небу, да и оно мало живота, што још има у њој — сатре и исцеди.

Ми смо држали да нема више азијата у Европи осим Турака, но ужаснусмо се кад дочусмо и осведочисмо се да се још Турака налази под образином друге народности.

Заиста грозно!

Аустрија, којој су Срби тако рећи душу и језгро државе спасли, и бог зна, што би још од ње било, — највише спречава слободу онога народа, који је требао још пре једнога столећа уживати човечанског и праведног плода. Но колико Аустрија, толико и друге државе, стају на пут, да се Србин ослободи и да задобије оно што је некад његово и било.

Ал' поред свега тога, моје културне државе, узалуд вам је труд, који просипате у велико море да га угушите и затворите; бура, која се дигла бесно, није кадра ни сама природа на пут стати, а мање ви господо државници, који желите да вас нико неузнемирује у вашој наслади.

Но ми миришимо, господо државници, зашто стајете на пут Србу, да, да, знамо ми врло добро; па сте ради, ако је ијоле могуће, да спречите тај клизави пут, где ви лако склизнути можете са брега у бездан. — Но ми, господо државници, можемо вас уверити, да ћемо вас од тог клизавог и стрменитог пута сачувати; а ви нас уверите и задајте нам поштену реч, да нам нећете спречавати у нашем послу, да крволочног азијата из Европе прогнамо, и место њега, у средини вашој — видите праведне и поштене људе и храбре јунаке Славене. Хоћете? Ево ми смо готови!

„Е, ми би хтели, ал, ал нам некако неиде у главу“; одговарате нам на наше питање.

Истина тежак је проблем за вас господо државници, да га решите при зеленом столу, одвише тежак, — па за ото пустите нас, господо државници, да га ми решимо при црвеном пољу. Можда ћемо га ми пре и боље решити крвљу и сабљом, него ви мастилом и пером, које се више пута раскречи, те запиње; а сабља што више сече, то оштрија бива.

Вама је господо државници, сигурно позната она мудра и разборита латинска изрека: „Justitia regnum fundamentum. — Где ова изрека влада у држави, та држава цвета велича шири се, а где ње нема, та држава пропада, смањива се и напокон уништује се. — Зато господо државници, опетујући молимо вас, задајте нам вашу поштену реч (бар сада) да крволочног азијата, зверског насилника, прогнамо, и да правда и слобода овлада међу хришћанским народима.

А теби, мајко Србија, велимо неслушај оне људе који ти о вукодлацима велицима бауцима и т. д. причају, да ће те појести и однети у њине дворе; то су људи, који само децу још од малена плаше, да и у старијем добу постану плашљивци и кукавице. — Напред мајко ногом крочи сваки ће Србин с тобом поћи! А и ти посестримо Црногорко осветлај образ, који је до данас светао био. —

ИЗ УГАРСКЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ.

У седници од 27. маја (по рим.) управио је ђ. Нађ на мин. спољних послова ову интерпелацију:

Како трговачке свезе између грађана суседних држава стварају неку заједницу интереса, то уплившу закони и наредбе, које кредит додирују, не само на материјалне интересе оне земље, у којој се стварају, него такође и на суседне државе.

Кнез суседне Србије, која стоји у живој трговачкој нам свези, одобрио је указом од 23. маја мораторијум на три месеца, рачунајући од дана указа. Штетни утицај тог указа осетљиво ће погодити оне тргове и индустријалце, који стоје са Србијом у трговачкој свези. С тога питам ја врло штованог господина заједничког министра спољних послова:

1.) Да ли му је званично до знања стављен поменути указ српске владе, даље какве је врсте мораторијум, односи л' се само на међусобна потраживања српских поданика, или се простире на све оне платежне обвезе, које имају становници кнежевине Србије према грађанима ма које државе?

2.) Ако знаде о томе поштовани господин министар, дал је већ учинио кораке за одклону или ублажење те невоље, која грози трговини и индустрији Угарске тим српским мораторијумом?

3.) Ако пак у том погледу нији ништа учињено, намерава ли поштовани господин министр нужно учинити и све мере извести, које ће кадре бити, да колико је могуће осигурају и онако са свију страна загрожене материјалне интересе наше земље?

Гроф *Андрашија* одговори на ову интерпелацију ово: Ово питање могу с трећим спојити, и јавити, да је заступник аустро-угарске монархије у Београду одмах, чим је о овом указу званично извештај поднео, био упућен, да запита тамошњу владу, да ли се дејство мораторије и на иноземство односи или само за земљу гласи? И за случај, ако би мораторија, противу нашег очекивања, општа била, да се потруди да опомене владу на штетне последице овог корака и да противу тога протестује. Од ото доба нисам још добио одговора. То је садања штадија (ступањ) ствари.

Ђорђе *Нађ* изјављује, да је задовољан одговором и изриче наду, да ће министар спољних послова и у будуће у интересу Угарске нужне кораке предузети.

За овим се узима одговор на знање.

Питање грофа Фердинанда *Зичије* гласи: „Пошто је опште позната ствар, да су аустријски и угарски вредносни папири из ломбардо-посла немачке државне банке искључени, молим п. господина заједничког министра спољњих послова, да у овој ствари делегацији разјашњења даде и да саопшти акта, која се односе на преговоре, који су у томе вођени.“

Гроф Јулије *Андрашија*: в. делегацијо! П. господин гроф је управио на ме питање, да ли неби био вољан, да поднесем делегацији она писмена, која су услед закључка немачке државне банке ради непримања аустријских и угарских вредносних хартија за ломбардовање међусобно слана.

У овој ствари приморан сам одговорити, да не могу искање му испунити, јер су у тој ствари само полузваничним путем кораци чињени, а друкчије се није могло ни поступити, пошто је наредба о ломбардању — као што ће то г. гроф свакако знати и признати — чисто унутарња ствар банке, како тамо тако и овде. Овај закључак стоји у свези са разним питањима, он наиме стоји у свези са одношајима кредита и са моментаним (тренутним, садањим) тешкоћама. Тако се не може и није се могло на владу другим начином утицати, него молећи је за разјашнење и за тим тежећи, да се овај одношај, кад сметње буду престале, модификује (преиначи.)

Ја дакле понављам: ово питање је чисто автономна ствар банке и немачка влада нема ни најмање снаге, да у овом обзиру одлучно утиче. Што влада у овом обзиру може чинити, то ће — о томе сам уверен и могу на сигурно тврдити — у смислу жеље, која је код нас општа, чинити, али ја понављам, и у овом је тежина ствари, решење није у власти владе, јер уређивање ломбардо-радње зависи једино од автономне наредбе банке. Пошто сам ово разложио, морам изјавити, да не могу поднети писмена о овој ствари.

Гроф Ферд. *Зичија* изјављује, да не може бити задовољан одговором министра. Немачка државна банка је, као што јој име показује, државан завод и мора са владом у широј или ужој свези стајати. У делокруг делегације спада питати, како наша влада свој утицај употребљује. Из одговора министрова види се, да су чињени кораци (гроф Андрашија упада: поверљивим путем) и у толико узима говорник одговор на знање. Али ипак моли министра, да даде о томе разјашњења, који ће се кораци још чинити, и какве наде има за будућност? (Један глас: узимамо одговор на знање.)

Министар спољњих послова, гроф Јулије *Андрашија*: Више но што сам имао част изјавити, не могу ни од сад у изглед ставити; јер понављам да је ово автономна ствар банке и о томе решава дирекција банке. Ви као и ја допуштате, да — носио завод име „немачка државна банка“ или друго које — у таким питањима тамо, као и у свима земљама искључиво они решавају, који су одговорни за управу банке, дакле дирекција банке. На основу закључка ове издана је споменута наредба и — дао би бог! — надам се, да ће услед закључка исте, ако се одношаји промене, друга наредба бити. Али утицај владе — и то не само наше монархије него и Немачке — не односи се на ону одлуку. Ово за то кажем, да не би ко и шта закључивао из овог случаја на одношај, који постоји између нас и Немачке.

Гроф Ферд. *Зичија* примећује, да би поглавито хтео да знаде, да ли је министар спољних послова за целисходно држао, да интервенише, у чему се та интервенција састојала, и какав се отуд резултат исчекује? Банка има свакојако своју автономију, али она стоји под утицајем државне владе, и нема сумње да је интервенција министра спољних послова могућа.

Министар спољних послова, гроф Јулија *Андрашија*: Молим, да се не држимо формалности. Така се питања стављају у облику конверзације, и ја мислим, да сам г. грофу, колико је било могуће, дао разјашњења. Становиште, које имам овде да заузмем, пре свега је то, да противу тога протестоваги морам, да се из овог питања гледе нашег одношаја к немачкој влади икоје конзеквенције извлаче. Чинећи то мислим да сам одговорио на прво питање, али ја понављам још опширније, да је влада поверљивим и пријатељским путем на немачку владу управила питање и замолила је, да, у колико од ње зависи, поради, да се ове тешкоће уклоне. На то сам добио одговор, који сам имао част мало пре споменути, да је влада желила преиначење оног закључка у жељеноме смислу, и да је она све учинила што је могла учинити; али због једногласног закључка директорије није могла ништа променити. То је, као што рекох, понављање оног, да је дирекција о овом питању решила. Влада је у овом питању показала своју добру намеру, остало се мора чекати од развитка ствари.

Гроф. Ферд. *Зичија* узима овај одговор, у коме се даље разјашњење за неумесно сматра и интервенција се одређеним начином делегацији на знање ставља, на повољно знање.

Едуард *Жеденија*. Оружани устанак, хришћанских становника, који је у непосредној близини Угарске, у турским провинцијама Босни и Херцевини букнуо, шири се у пркос посредовању јевропских сила све више и крвави бојеви тако брзо иду један за другим, ма да они за сад још немају непосредна утицаја на поремећавање јевропског мира, то, ако порта не буде кадра да за кратко време устанак угуши или ако мирољубиво посредовање великих сила не узима никаквих резултата, источно питање може опасан облик узети, свакако може сигурност имања и личности на источним границама монархије у опасност доведена бити. Говорник а с њиме, као што мисли, цела Угарска одобрава политику заједничког министра спољних послова, којим мисли умирити побуњене провинције испуњавањем њихових праведних жеља али без оружане интервенције и одржавајући status quo гледе територијалних (земљишних) одношаја; међутим очекује земља с пуним правом тачно разјаснење путем делегација о резултату ове политике, за то говорник сматра за своју строгу дужност, да одмах у првој седници ове делегације ову интерпелацију стави на заједничког министра спољњих послова:

„Ми смо с умирењем из највише беседе Њ. В. при отварању увидили, да највиша влада му свој утицај у споразумљењу са владама европских великих сила на то употребљује, да уталожи крвави устанак, који је букнуо у турским провинцијама Босни и Херцеговини и у коме су се сви хришћани латили оружја. Пошто пак усташи иште јемство сила-посредница, да ће се збиљски извршити у реформној ноти заједничког министра спољних послова обележено поправљање јавне управе, којој је и порта своје одобравање поделила, настављајући међутим свој устанак још у јачој мери, с друге стране се пак порта тужи на то, да, при свем том што су усташи од власника Црне Горе материјалну помоћ добивали, турска влада овој дрскости, по савету великих сила, није могла оружаном руком краја учинити, и пошто, докле бојеви устанички трају, трошкови издржавања породица усташких, које беже на земљиште монархије, без свакога права заједничку државну благајницу оптерећују, то потписани ставља питање на г. министар спољних послова: да ли су и који су кораци у последње време учињени, да се овоме ратноме стању најпосле краја учини, и да ли влада ради опасности, која може одовуд по заједничку монархију настати, за нужно држи да предузме ванредне мере, у опште какав положај монархија за сад заузима према најновијим догађајима?

Ова интерпелација, моли говорник, да се узме у записник и да се достави г. министру спољних послова,

Министар спољних послова, гроф Јулије *Андраши*: Немам ништа противу тога, да ми се достави, да је могу на миру читати; али као што сам ја садржај ове интерпелације схватио, има у њој толико питања, да сам приморан, да за доцније одложим одговор, јер нисам кадар сада на њу одговорити. (Одобравање.)

Едуард *Жеденија*. Ја ћу већ чекати. (Велики смеј.)

У пододбору угарске делегације за спољне послове (23.) маја одговорио је гроф Андраши на више питања, која су се сва односила на источне заплете. Његов се одговор може у главном свести на ово:

Гроф Андраши вели, да мора, хотећи одговаварати на питање односно вођења политике, пре свега нагласити, да се при том може тицати само прошлости и садашњости, ал' не и будућности, јер могу, као што на жалост у последње доба баш посведочава искуство, наступити догађаји, које апсолутно нико предвидити и прорачунати не може. Његово је становиште данас оно исто, које и у прошлој години. Као и онда тежи монархија за тројаком цели: 1.) одржање општег европског мира. 2.) Утишање устанка и пацификација области, у којима је грађански рат. 3.) Мере, да се неузмогну понављати више на скоро тако слични и кобни догађаји.

Да би се очували противу могућег пребацивања, као да се према догађаима на балканскоме полуострову пренебрегла нужна превенција (пре дупређење), рекапитулује (понавља) гроф Андашија постајање и биће устанка. Првобитни захтеви раје не стоје ни у каквом саразмеру са оним, што данас иште. Испрва се радило већином око великих злоупотреба при утеривању порезе, да су на прилику порезе, која је на животиње узимана, „на крепале животиње наплаћиване; да су закупници порезе узимали више но што им је припадало од плодова, на прилику половину у место трећине, и сељаци су морали то трпити, јер би иначе цео плод остао необран и иструнуо би. Ко је тужио се, био је затворен.

Раја се обрати молбом на силе, ове пак нису имале повода за мешање, докле ствар није добила акутан (оштар) облик и *докле није устанак силе принудио, да у свом рођеном интересу посредују*. Без једнодушног поступања здружених сила; којима су остале силе вољно пристале, стајало би данас у пламену цело земљиште од Цариграда до Београда. Данас се има обавезно уверавање, да устанак отуд са знањем и вољом владе неће бити потпомаган. Устанку придолазећи српски живљи у толико су радосна појава, што неће код куће већу несрећу направити. И у побуњеним крајевима је у обзиру пацификације где што постигнуто. Раја би се могла мирно врнути у своју постојбину, а да се не боји пређашњег угњетавања у материјалном, политичном и црквеном обзиру; она би могла своје куће зидати, поља обрађивати, цркве подизати и у њима слободно звонити дати. Међу тим повратак бегунаца за то је с тешкоћом скопчан, што су они пре бегства кривичка дела починили беговима и њиховим породицама, па се сада боје освете.

Услед конфлаграције, која све даље захвата, и догађаја у Солуну, Смирни и Цариграду осетила се нужда, да три здружене силе по ново у расуђење узму положај, јер све је више захтевано, да се нађу начини гаранције за пацификацију. Као така била је и окупација предмет претреса. Он (Андрашија) био је противу ње. Исходиште му било је и пре и после: одржање status-quo-а, цел му: стварање бољега стања и осигурање суседних предела од додира са покретом.

Он не би хтео окупацију већ с тога, што она једаред мора престати, па би се онда тамо стајало, где и пре. На јевропски конгрес није се за то могло мислити, што би се лекарима кад би били већ једаред на окупу, још и други болесници могли јавити, и на конгресу би даље могла настати са свим нова „груповања,“ што би само могло дати повода неспоразумљену и сукобима.

Иницијатива берлинске конференције дошла је од Русије. Изабран је овај облик претресања да би се избегла укрштавања и неспоразумлења, која при телеграфском саобраштају могу настати.

Три царске силе у овом питању за то држе тако својски једна с другом, што су две од њих непосредно додирнуте од источних догађаја, а трећа сила, њена је најближа сусетка, па је опет јако интересована. У осталом је у овом питању цела јевропска дипломација трима силама тако рећи ћутке предњачења оставила, и без акције ових био би јевропски концерат свирка без нота и пуна „гиксера“. У Берлину је подпуно споразумљење постигнуто, и тако је јевропски мир, у колико човек може предвидити, трајно осигуран.

ХУСЕИН-АВНИ-ПАША.

Личност новога турског генералисима Хусеин-Авни-паше привлачи сада на се пажњу целе публике, и то како на истоку тако и на западу. Сви су листови покушали већ да га узвисе, доносећи о њему неке живописне црте. Узрок је тому, што он данас заступа тежње оних мухамеданских следбеника, оне фанатичне гомиле, која као да је опредељена судбином, да цео исток повуче са собом у пропаст. Тако је Хусејин-Авни-паша данас постао славна личност, јунак Исламства, на чему има да благодари само сили околности, која му је натурила на плеће ту жалосну улогу.

Но пошто сва та хвалисања турскога генералисима стоје далеко од истине, то ћемо ми да изнесемо сасвим верно неколико главних црта, које карактеришу каријеру Авни-пашину.

Хусеин-Авни-паша син је неког чизмара из Испарте, вароши у Кападокији, која лежи на друму, што води од Смирне у Конију. Још је био млад, кад је примљен у војену школу, За време школовања Хусеин се није одликовао својим талентом ни трудом. Једина ствар, која му је прибавила неки реноме, то је била његова лепота и покваренost морала. На срамни начин задобио је за се наклоност и љубав професора, и онда је красном Хусејину било лако положити без муке и труда све испите. Затим је и сам постао професор.

У време кримског рата буде Хусеин-Авни придодат генералному штабу турском и суделовао је при уређивању бојишта код Калафата. Као што је познато, турска војска није ту могла набрати за се даворике. Мало за тим, тако око конца рата, стајао је Хусеин под заповести Исмаил-паше, и морао је ићи у помоћ Карсу. Тај поход био му је без икаквога резултата, јер је Карс пао у руке Русима пре него што су Хусен и Исмаил могли тамо приспети.

Пошто се закључио мир Хусеин се врати натраг у школу, где је био сад директор. У том свој-

ству више је био за то, да квари младеж, него да међу њу распростире блага моралнога и знанственога васпитања.

Год. 1859 остави Хусеин наново школу, и појави се у Херцеговини као царски повереник за определивање црногорских граница.

Год. 1862 појави се опет на граници Црне Горе, али на челу једне турске дивизије, која је имала да оперира против Васојевића. Како је то био први пут, што се Хусеин налази на челу војске, то он претрпи страшан губитак, и морао се вратити у Цариград збуњен и посрамљен. Јарост, која га је снашла због тога пораза учину, те он даде на комаде исећи на бојишту једнога Хришћанина, који му је том приликом служио као драгоман.

Но Фуад-паша дође му у помоћ; држаше му руку и заштићаваше га против гњева Омер-паше, који је хтео да он пошто по то дође пред војени суд.

Од то је доба Хусеин-Авни постао подло оруђе у рукама свога заштитника. Он има дакле једино наклоности Фуадовој да захвали, што је дошао до власти и постао оно што је данас.

Што се тиче карактера тога човека, он је састављен из неколико негативних способности: неизмерног лукавства, беспримерногa лицемерства, неукротива беснила противу свију, који нису Мусломани. Лењост је такође једно од најочитијих својстава Хусеин-Авни-паше, који није ништа друго радио него лењовао, да постане оно што је.

Такав генералисим знаће се држати више километера удаљен од боја!

Мајор
В. Андрејевић
(Осман-беј.)

(„Исток.")

НОВИ САД 20 маја. Као што се из „Обзора" и из загребачког телеграма у „П. Лоју" види у Загребу је био пронео се глас, да је Србија навестила рат Турцима, или као што у „П. Лоју" стоји, да је Србија један војени кор преко Дрине упутила, и тиме рат отворила. Ни једно ни друго није основано. Колико ми дознајемо, рок рату, и начин отварања рата још није закључен. Томе ће проћи још неколико — неопредељено баш колико — дана. Но ко на то чека, ваља да је сваки час спреман, чим се абер даде, а то није далеко.

„Еленар" донев телеграм о бављењу уредника „Заставе" у Београду, тумачио је цел бављења по својој комбинацији. Уредник овога листа бавио се у Београду неколико дана, и намера му је била да се као публициста српски изближе обавести о ситуацији а нарочито о изгледу у ближој будућности. Наравно да га је тај смер довео у саобраћај са Србима који су на влади, тим више, што у томе кругу има другова, лични пријатеља и знанаца. Договором начелни и лични пријатеља с обе стране нашло се такође за саветно, и потребно да Милетић у овом озбиљном времену где је *слога српства* први и главни услов успешном ослоаођењу наше страдајуће браће у Турској, сада „на прагу рата", представи се владаоцу Србије, да би се и тиме непријатељима српства, и народне странке избило из шака оружје сумње и клевете, којим и у овом најкобнијем времену слогу српства осујећавају или слабе. Услед тога имао је Милетић у понедељак подужу аудијенцију код кнеза Србије.

ТЕЛЕГРАМ „ЗАСТАВИ."

(При свршетку листа приспео).

Книн 20. маја. Јуче чета Јахшића сукоби се са Турцима код Рујани у љеванском пољу, Турака мртвих 12 и Осман бег Курић страшни османлија, усташа 1 рањен.

НОВИЈЕ.

Из *Цариграда* долази од 18. (30.) маја званичан телеграм: На једногласну жељу становништва уклоњен је султан-Абдул-Азис; за султана проглашен је престолонаследник Мурат.

— Из *Цариграда* брзојављају од 18. (30.) маја: Султан Мурат V. проглашен је за цара божијом милости и вољом народа; збачени му предходник одведен је са породицом у стари сарај. Међу мусломанима влада задовољство. Данас у вече биће осветљење, за којим долазе тридневне свечаности. Мурат је данас у палати инсталован.

— *Из Цариграда* долази телеграм од 18. (30.) маја: *Султан Абдул-Азис напрасно је умро.* Мурат је једногласним закључком сената и уз свеопште одобравање народа за султана прокламован. Становништво је у радосном узбуђењу, спољни мир није нарушен.

— *Из Беча* јављају: Веселицки је одмах по доласку на Цетиње договарао се са сенатором Врбицом, нашто је сенатор Матановић одма отишао у Трст да тамо наручи много жита.

— *Из Загреба* стиже вест да су тамо дописници „Биржевија Вједомости" и „Голоса" затворени, али опет пуштени под отим условом, да се удале из вароши. Обоица су се потужила брзојавним путем код руског посланика у Бечу.

Из *Париза* јављају, да Француска иште за свога у Солуну убијеног конзула 600,000 а Немачка 300,000 франака.

— Из *Дубровника* брзопишу, да се проноси вест е ће Муктар-паша са 34.000 људи из Мостара, камо је своју војску прикупио, ићи да носи храну у Никшић. С тога се усташи наместили у Дуги.

— Из *Париза* стиже глас, да су Толожани (у Шпанији) побунили, те вичу: „Живила република! живила фјерос (права)!"

— Из *Атине* извештавају: да је тамо народна гарда позвана на вежбање. Порта је усвојила енглеско-грчке предлоге ради питања о индигенату (грађанству.) Вести из суседних турских провинција потврђују, да је тамо велико усбуђење.

— Из *Задра* долази глас: Црногорски ратни министар Пламенац прошао је овуда за Цетиње после двадесетодневног задржавања у Бечу; он је био на разговору са намесником Родићем. Аустрија је одрекла издавање оружја, које је узаптила. Пламенац је уверавао, да је готов ратни савез између Црне Горе, Србије, Румуније и Грчке; почетак удружене ратне акције за Црну Гору и Србију неизбежан је; у исто доба букнуће устанак у Тесалији и на Кандији. Херцеговачке усташке војводе поричу, да је Веселицки имао налога, да у име њих говори. Сенатор Матановић је са засебним лојдовим паробродом, који носи терет жита, у Котор приспео. У Албанији је подигло се 30 миридитских села. Чета Голубова потукла је Турке и запленила је провијант на друму, који води у Грахово. Једна усташка чета прети околини Мостара.

— Из *Дубровника* јављају, да је Голуб Бабић напао на село Бјелац, којом приликом је 500 Турака погинуло. Усташи су заузели 1000 оваца, 400 волова, 60 коња, и спалили су цело село. Истога дана запалио је Маринковић села Крису и Здленовац. 120 Турака погинуло, 3 бега су ухваћена. Очекују се даљи бојеви.

— *Из Париза* извештавају: У дипломатским круговима још се надају, да ће Енглеска означити оне тачке горчаковљеве споменице, које жели да се преиначе,ида ће још постићи се споразумљење између свију сила, које су се обвезале париским уговором. Надајући се да ће још бити споразумна са Енглеском нису силе споменицу порти званично саопштиле, и чекају још коначне одлуке Енглеске.

— Из *Пеште* јављају, да је сабор донео решење о томе, какве мере да се предузму да се тамани филоксера (уш на виновој лози,)

— Из *Париза* брзопишу: Преврат у Турској добро се овде прима у политичким и финансијалним круговима; мисли се да ће он олакшати решење тешкоћа. Уверава се да ће Мидат-паша у новом министарству примити велико везирство, Калил-паша министарство спољних а Садик-паша финансије.

— Из *Цариграда* пишу „Пешт. лоју), да је порта решила се, да не пристане на предлоге, који су јој у споменици кнеза Горчакова поднесени. Она се ослања на Енглеску и мисли да „ојачане гаранције, могу донети и војничку окупацију, и да је пријатељство између Беча и Петрограда већ своје најлепше дане преживело. Све је ово навело порту, да одбије свако даље мешање страних сила.

ТРГОВИНА И ОБРТНОСТ.

СИСАК 28. маја. (Шипуш и друг.)

Шеница је уопће у угодном мнењу, особито пак финије врсте добро су тражене и одржавају своје цене, а јер је залиха умерена, могуће је да цене још и на више скоче. Данас се држи: бечејска фина роба ф. 6.50—55. Потиска ф. 5.85 а панчевачка ф. 5.55—60 на 50 килограма.

¾ жита наполице нема.

Кукуруза је услед мањих привоза и услед забране извоза из Босне с једне, а потраживања с друге стране ценама напредовала, и држи се данас босанска роба по 3 ф. 20 н. а босанска, од које се још пар партија у магацинима налази у транзито по 2 ф. 90 н, Кад се неби робе из Влашке очекивало, заиста би цене кукуруза још и већима скакале, но ипак је могуће да у очиглед великих поплава, које неће без посљедица на усјеве остати, цене још на више доћу.

Зоб не промењено на миру ипак на чврстим ценама за то, што је залиха здраве робе незнатна. иота се држи око 4 ф. 15 н. а оанчна босанска у транзито 3 ф. 75 п. на 50 килограма.

БУДИМ-ПЕШТА, 18. (30) маја.

Жито и то јесенас меница прилично је и данас пролазила по ф. 11.08. ф. 11.06, ф. 11 ф. 10.92, остаје ф. 10.90 на почет. Банатски кукуруз за мај-јуни нешто до ф. 6.20, за јули-август по ф. 6.40.

ДОБРОВОЉНИ ПРИЛОЗИ

на херцеговачко-босанску сиротињу и нејач.

СЕНТОМАШ.

Г. Чава Силбашки 2 ф.

ПИРОШ.

Један Србин 1 ф.

БУКОВАЦ.

Приликом буковачке славе спасовске скупио г. Н. Бугарски учитељ каменички. Г.г. Андрија Кунић из Турије 10 н. његова жена 10 н. Милан Јомпарић гвожђар из Н. Сада 1 ф. ђура Шабан из Н. Сада 10 н. Прока Бузара из Н. Сада 20 н. Буковачки учитељ 10 н. Стеван Пашћан 1 ф. Тоша Димитријевић 20 н. Петар Поповић 30 н. Васа Станков 10 н. Хенглберт Хирш 10 н. Игњат Петровић 30 н. Новак Удовички 1 ф. Љубомир Симић надничар из Карловаца 10 н. његова жена 10 н. Јозеф Мокач надничар 10 н. Лазар Нестин колар из Каменице 30 н. и његов син Паја 20 н. Скупљач 10 н, Укупно 5 ф. 50 н.

КОРНЕЛ ЈОВАНОВИЋ.

ПРИПОСЛАНО.*)

13. о. м. позвао ме је Хубмајер да ми исприча како се десило убиство Далматова. Кад сам к њему дошао тамо сам затекао још и неког Стеву Сретковића Овај пошто ми рече да се слаже са причањем Хубмајера које је већ напштампано у 64. бр. „Заставе", на моје захтевање исприча ми све потанко, како је произишло убиство Далматова. Главне црте његовог причања ове су:

Кад је овај Стева подишао гомили у којој се налазио Далматов, Ерцег и још неколико усташа — Далматов је изазвао Стеву на страну и казао му је како је он сам чуо кад је Ерцег неком говорио да му је Пелагић дао новаца да он (Ерцег) убије Далматова. После тога неколико њих хтели су ићи и прећи преко Уне да испрекидају телеграфске жице. Кад је Далматов видео да за њим иде и Ерцег, он је овом казао да се врати натраг јер је он (Ерцег) намеран да га убије. На те речи Ерцег јурне на Далматова, овај баци пушку одгурне Ерцега који у исти ма испали на њ. Далматов још врућ потегне револвер, но други му (Иван Зец) у исти ма одгурне руку и он рани место Ерцега усташа Филиповића. Други пут испали и рани Ерцега у руку. Но Филиповић у тај ма опали на њ пушком у леђа и Далматов падне мртав. Кад је Стева Сретковић причао после Пелагићу да су убили Далматова, на то је овај последњи казао: „одавно је већ требало то урадити." Стева вели да Далматов није био пијан; кад се десило убиство и овде су били четири жандара аустријска. Кад су ова четворица хтели да узму Ерцега, овај се учинио мртав те су жандари оставили.

Молимо читаоце да обрате пажњу на ово: да ме је позвао Хубмајер, да је причао о убиству Стева Сретковић, човек који уме читати и писати и немачки и српски но који није хтео да пошље на писмено о овоме ма којим новинама, и ако смо о томе молили у 64. бр. „Заставе."

Почем ово казивање Стеве Сретковића сваљује сву кривицу о убијству Далматова на Пелагића то молимо овог последњег да нам одговори бар у неколико речи је ли истинито овакво причање Стеве Сретковића. А почем знамо да је Пелагић сад у Босни, то молимо ма кога од читалаца који има с њим сношаја да му каже да овако о њему прича Стева Сретковић.

Београд 13. маја 1876. ВАСИЉЕВСКИ.

*) За ствари под овом рубриком неодговара уредништво ни у ком погледу, — но овде примечавамо, да смо у истој ствари добили после горње изјаве још и од Хубмајера и Стеве Срећковића изјаве, у којима се у главном горе речено наводи, Такође смо добили од г. Тихомира Грујичића из Подове у Јасеновцу изјаву, где се приписује самој нарави Далматова, да је изазвао против себе Ерцега и Филиповића, јер је први на њих опалио, услед чега су „избачене две пушке одједаред на Далматова". Простор листа не допушта нам, да све те изјаве у опширности штампамо. — У.)

КЊИЖЕВНА ВЕСТ.

КЊИЖАРА БРАЋЕ ЈОВАНОВИЋА
У ПАНЧЕВУ.

Свима, који се желе ближе упознати са Босном и Херцеговином препоручујемо ова дела и мапе:

1. Путовање по словенским земљама Турске у Европи, од Г. Мјур Макензијеве и А. П. Ирбијеве. С енглеског превео Чед. Мијатовић. Цена 1 ф. 40 н.

2. Karte von Bosnien, Herzegowina und des Paschaliks von Nowibazar (Raszien) vom Hauptman Roskicwicz. (Generalstabskarte.) На 4 листа. Цена је 2 ф. 80 н.

3. Karte von Serbien, Bosnien Herzegowina u. Montenegro (Generalstabskarte) на 12 листова, бојадисана са разјашњујућим примедбама. Цена 10 ф. 20 н.

Наручбине с капаром извршујемо тачно с платом у наточ (per Nachnahme.)

Панчево, маја 1876.

КЊИЖАРА БРАЋЕ ЈОВАНОВИЋА.

Дру. Александру Коди биће
ПАРАСТОС
у суботу 22 маја (3 јуна) у саборној цркви у 11 сати пре подне.

РЕД ПЛОВИДБЕ

из Новог Сада од 9. маја 1876. почевши.

У Земун: уторником и петком после 7 сати у јутру.

У Земун и Оршаву: средом и суботом у 5 сати по подне.

У Тител и Београд: понедељником и четвртком у пола 11 сати пре подне.

У Пешту: понедељником, средом, петком и суботом после пола 11 сати пре подне.

У Осек: уторником и недељом у пола 12 сати пре подне.

У Новом Саду 9. маја 1876.

ОПРАВНИШТВО.

Курз бечке берзе 20. маја (1. јуна.)

5% металици	65 45
5% народног зајма	68.30
Државни зајам од 1860 г.	106.—
Акције банчине	870.—
Кредитне акције	133.80
Лондон	121.25
Угарске разтеретнице	74.50
Темишварске разтеретнице	74.—
Ердељске разтеретнице	73.75
Хрватско-славонске разтеретнице	85.—
Сребро	103.—
Ц. кр. дукати	5.73
Наполеондори	9.64
	59.40

ОГЛАСИ.

ОБЈАВА. 2—2

Долеподписана даје на знање, да се код ње у бившој грчкој школи дневно може добити бела стара вина од 1874 године у двофлашама запечаћеним по 28 новчића. **Тинка Живановић.**

СТЕЧАЈ.

На упражњено учитељско место женске школе ђурђевачке (у Шајкашкој) овим се тражи учитељ. Плата је 300 ф. слободан стан ¼, баште и 2 хвата тврди дрва. Учитељ је дужан у цркви појати.

Потражиоц који би рад ово место добити, дужан је доказати да је свршио препарандију у Сомбору. и нека се са својим документима до 30, јуна т. г. на председништво м. шк. одбора обрати.

Из седнице м. шк. одбора држане у ђурђеву 9. маја 18.6.

ИЛИЈА БАРБУЛОВИЋ, учитељ и перовођа. 1—3 ГАЈА ПАВЛОВ. председ. м. шк. одб.

СПОМОЋНИК ТРГОВАЧКИ

за мануфактурну радњу — ако је у том послу више година радио, и добар, продавац — може одмах или после 14 дана добити у Сомбору место спомоћника. Ваља да знаде српски, немачки и мађарски.

Упитати ваља администрацију „Заставе". 3—3

Долеподписани јавља пошт. публици, да ће се само још неколико дана идућег месеца овде се бавити, и сваки дан од 8 сати у јутру до 6 сати на вече у гостионици код царице Јелисавете соба бр. 22. лечити.

4—4 Д Р. В. Д И К, зуболечник из Пеште.

Најучтивије потписани узимају себи слободу на знање ставити, да су на варошком шеталишту отпочели точење сода-воде и ради веће угодности п. н. публике свију врста минералних вода, уза то су отворили и трафику.

Молећи поштовану п. н. публику за многобројну посету с поштовањем

3—3 **Браћа Вагнер.**

ОПОМЕНА

ЗА ОНЕ КОЈИ ПАТЕ ОД ЗУБОБОЉЕ.

Вештачки зуби, тако звани луфтрукгебисе," „пиво-зуби." праве се по најновијем американском начину, лепо, по потреби, под гаранцијом од зубног лекара *В. Дика*, који је овде од дуже година познат.

Потписани још високопоштовану п. н. публику пажљивом чини, да сваку репаратуру, која је нужна услед тога, што се зуби истроше, најдуже са 2 сахата, све зубе пак за 24 сахата зготови. Поломбовање (засипање) бива златом сребром, платином и т. д.

Станује у „Јелисавети" бр. 22.

Ординује пре подне 8—12 после подне 2—6 с.

У Новом Саду 4. априла 1876.

Др. Дик
6—6 зубни лекар.

ЈЕДИНА РАДЊА У БЕЧУ!

која, узимајући у обзир рђава времена, цену својих еспапа још за 30 процената спушта, је

Фабричко стовариште кина-сребра од Х. Бетелхајма и друга у Бечу

(H. Bettelheim & Comp. Wien. Kärntnerstrasse 14. im Bazar.)

Коштају н. пр.

	пре	сада		пре	сада
6 кавених кашика	2.50	1.50	1 „цукерпиксла" са заклопцем	4.—	1.20
6 кашика за јело	7.50	2.75	6 тацли за шећер	3.50	1.20
6 ножева за сто	7.50	2.75	1 кутија за путер	3.—	1.50
6 виљушака за сто	7.50	2 75	3 плута (запушача) с фигурама	3.—	90
1 „супипшепфер"	5.—	2.50	1 пар чирака	6.—	3.—
1 „милхшепфер"	3.—	1.50	1 суд за тај	8.—	6.—
1 мока-шоља с кашиком	6.—	3.—	1 суд за сирће зејтин	8.—	5.—

Особито обраћам пажњу на

6 ножева, 6 виљушака, 6 каш. за јело, 6 каш. за каву	сва 24 ком. у елег. кутији у место 24.— само 9.50	6 десерт-ножева, 6 дес-виљушака, 6 десерт-кашика, 6 рашљи за нож.	24 к. у елег. кутији у место 26.— само 9.75

Најновија паста за чишћење злата, сребра и **кина-сребра**, од комада 25 н. 6 комада ф. 1.20. Дивне тацле, судови за тај, „тај-сервис," намештаји за сто, жирандоли, шећерни посипачи, разбијачи јаја, гарнитуре за јаја, згоде за држање чачкала, гривне за салвете итд. итд. За стране по наплати (per Nachnahme) тачно и савесно. — На захтевање послаће се опширан списак цене **забадава**. 2—24

ГИГА ВЕРИГА
У ПАНЧЕВУ

помодног белог и галантериског еспапа трговина

препоручује своје велико стовариште:

ШТОФОВА вунени за женске хаљине у најновијим бојама и радима по 14—28 н. 36 н. 40 н. до 1 ф.

Бареша, гренадина, газира најновији креме ствари; свиле, рипса, кашмерина, цвилиха, шифона. платна, чаршава, марама, простирача, кошуља, рукавица. чарапа, поша, цвећа, трака, чипка, сунцобрана.

МАШИНЕ за шав, систем оригинални Хове, Велера и Вилзона, Сингера само 50 ф. до 60 ф. и на месечну одплату.

И многе друге ствари, што су сваком од потребе, препоручујем све у добром квалитету и умереној **јефтином ценом.** 3—3

Налоге и наручбине са стране се најтачније **франко** извршују, а мустре на захтевање одма шаљем.

Власник и одговорни уредник др. Св. Милетић. Издавалац „Задруга за срп. нар. штампарију." Српска народна задружна штампарија.